

MYROSHNICHENKO NATALY. *Prevention of HIV / AIDS as a social and pedagogical problem in working with high school students.*

The article reveals the issues of prevention of HIV/AIDS as a socio-pedagogical problems in non-academic work with high school students that involves a thorough theoretical and practical training, introduction of new technologies of the prevention process. Analysis of the problem of HIV/AIDS as a socio-pedagogical problems in non-academic work with high school students allowed to highlight the contradictions, revealed in the article. The overcoming of these contradictions requires providing the necessary pedagogical conditions for formation of readiness of social workers to prevent HIV/AIDS. Therefore, based on the above pedagogical conditions, the article reveals the conditions, factors, levels of prevention.

Key words: prevention, levels of prevention, condition prevention factors the prevention of HIV/AIDS.

УДК 316.61:616.8–053.2

Пидюра І. П.

ОСОБЛИВОСТІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ

У даній статті представлено обґрунтування особливостей ресоціалізації вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації дітей. Визначено групи факторів, які негативно впливають на розвиток особистості дитини, що перебуває в центрі соціально-психологічної реабілітації. На підставі теоретико-методологічного аналізу наукової літератури обґрунтовані та угрупованні особливості процесу ресоціалізації вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації дітей: особливості процесу адаптації дитини до нових умов життя; особливості перебування дитини в тимчасовому колективі; особливості організації виховної діяльності дітей; особливості прояву дериваційних станів у дітей; особливості організації особистісного розвитку вихованців Центрів.

Ключові слова: ресоціалізація, особливості ресоціалізації, дитина, вихованець, адаптація, депривація, центр соціально-психологічної реабілітації.

У будь-якому суспільстві соціалізація людини має своєрідні особливості, що обумовленні специфікою середовища. Особливість соціально-педагогічного підходу полягає у погляді на соціалізацію як на складний процес залучення особистості до соціального життя, у результаті чого вона отримує та змінює свій соціальний статус і соціальну роль, формує власний духовний світ та індивідуальність. «Соціалізація особистості передбачає активні зв'язки із соціумом, що створює передумови для соціальної взаємодії та активної творчої діяльності людини, розвитку її соціальної активності, в якій виражається та реалізується рівень її соціальності, глибина та повнота соціальних стосунків» [3, с. 123].

Дитина залежно від ситуації по-різному реагує на зміни в соціальних умовах, що залежить від характеру і особливостей того середовища, в якому вона формувалася і в якому існує в даний час. «Якщо дане середовище, не сприятливе для успішної соціалізації, у дітей формуються такі характерні стани особистості, як невпевненість, пасивність, слабкий рівень розвитку власної мотивації, деформація соціальних уявлень та низька культура соціальних взаємин» [4, с. 37].

Результати й висновки дослідників, висвітлені у наукових працях з проблеми ресоціалізації вихованців в центрах соціально-психологічної реабілітації представлені за такими основними напрямками: науково-теоретичні засади соціально-правового, соціально-педагогічного та соціального захисту дитинства (Н. Агаркова, І. Зверева, А. Капська, О. Караман, М. Ковальчук, І. Ковчина, Ж. Петрочко, І. Пеша, А. Платонова та ін.); соціальні причини виникнення явища дитячої бездоглядності (А. Адлер, Т. Алексєєнко, О. Безпалько, Л. Волинець, Л. Дулінова, Л. Завацька, А. Зінченко, П. Люблінський, Н. Максимова, Л. Мардахасєв, Ф. Мустаєва, В. Оржеховська, І. Пінчук, С. Толстоухова, О. Тютюнник та ін.); особливості професійної діяльності соціального педагога з асоціалізованими дітьми та технології соціально-педагогічної роботи з ними (Л. Анісімов, Л. Артющкіна, Г. Бєвз, Р. Вайнола, Т. Василькова, Ю. Василькова, Н. Заверико, А. Капська, О. Карпенко, Л. Міщик, А. Мудрик, А. Полянничко, С. Харченко); соціально-психологічні механізми роботи з асоціалізованими дітьми (Л. Оліференко, Л. Рєнь, С. Рубінштейн, Є. Холостова, В. Шульга). Різні аспекти профілактики та подолання явища дитячої бездоглядності розглядалися у дисертаційних дослідженнях Т. Бєссонової, Л. Кальченко, А. Кацєро, Н. Павлик, Л. Рєнь та інших. Проте особливості ресоціалізації вихованців окремих закладів тимчасового перебування дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування висвітлені в науковій літературі не повною мірою.

Саме тому *метою* нашої статті є обґрунтування особливостей ресоціалізації вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації дітей.

За визначенням Н. Лавриченко, ресоціалізація – це «повторна (вторинна) соціалізація, яка відбувається протягом усього життя індивіда. Вторинна соціалізація здійснюється за допомогою зміни установок суб'єкта, його цілей, правил, цінностей і норм. Ресоціалізація буває досить глибокою і приводить до глобальних змін у життєвій поведінці» [5, с. 67].

Ресоціалізація дітей «полягає в організованому педагогічному та соціальному процесі відродження у них соціального статусу, несформованих або втрачених раніше соціальних умінь, навичок, ціннісних і моральних орієнтацій, досвіду спілкування, поведінки, взаємодії та життєдіяльності» [3, с. 178].

У ході нашого дослідження та аналізу наукових джерел ми виокремили кілька груп особливостей процесу ресоціалізації вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації дітей.

Першою групою особливостей процесу ресоціалізації ми визначаємо *особливості процесу адаптації дитини до нових умов життя*. Адаптація (визначення німецького фізіолога Г. Аубєрта) – здатність організму пристосовуватися до різних умов зовнішньої середовища. Соціальна адаптація (за

Н. Завацькою) – це постійний процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища і результат цього процесу. Таким чином, «процес адаптації завжди ініційований якимось зіткненням із середовищем та пошуком шляхів комфортного існування в ньому» [1, с. 39].

Соціальна адаптація особистості – це «атрибутивна властивість суб'єктів соціальної життєдіяльності, що реалізується шляхом інтерпретації внутрішніх та зовнішніх інформаційних моделей соціального буття з погляду їхньої відповідності адаптивним установкам, які не суперечать розумінню оточуючої дійсності та були: а) цілеспрямовано сформовані зовні; б) стихійно засвоєні в процесі соціалізації; в) відкриті самостійно» [1, с. 40].

У ході теоретичного дослідження, ми звернули увагу, що у соціально-педагогічній практиці велике значення має врахування особливостей процесу адаптації дитини до умов її життя і діяльності, що змінилися із входженням у новий колектив (в даному випадку зарахування до центру соціально-психологічної реабілітації). Саме тому в ході нашого дослідження ми робимо акцент на вищезазначених особливостях процесу адаптації, а саме: інтенсивності, адаптаційному потенціалі, формі (акомодація, конформізм, асиміляція) та виді (активний, пасивний) здійснення даного процесу.

Другою групою особливостей процесу ресоціалізації ми визначаємо *особливості перебування дитини в тимчасовому колективі*. Дитячий колектив - основна база накопичення дітьми соціального досвіду. Досвід набувається вихованцями в сім'ї, через спілкування з однолітками в дитячих закладах, у неорганізованому позашкільному оточенні (на вулиці), через засоби масової інформації, читання книг та інші джерела. При цьому слід зазначити, що цей досвід не завжди має позитивний характер. Діти накопичують його хаотично, вчаться не так взаємодіяти, як виживати в несприятливих умовах. Лише в колективі процес його засвоєння спеціально планується і спрямовується педагогами-професіоналами.

І. Зверева наголошує, що процес ресоціалізації дітей, може відбуватися в трьох сферах життя. Перша, найбільш бажана, - це сім'я. У випадках, коли сім'я не може виконувати цю функцію, або у випадках, коли сім'я сама була джерелом десоціалізації дитини, дану функцію можуть виконувати школа, секції, гуртки, соціальні заклади тощо. Якщо дитина не знаходить собі місця і в цьому середовищі, вона йде на вулицю, яка і є третьою, кінцевою для неї, зоною соціалізації. Останній варіант є найбільш несприятливим, оскільки саме він призводить до закріплення девіантних (відхилених від норми) форм поведінки у дітей та підлітків [5].

Слід мати на увазі, що дитина, яка потрапляє до центру соціально-психологічної реабілітації з огляду на неблагополучні умови в родині, підсвідомо шукає місце психологічного спокою і комфорту, тобто місце психологічної реабілітації. І саме таким місцем має стати центр.

Для підвищення ефективності процесу ресоціалізації Є. Дубровська, М. Асексеєнко та О. Грачова визначили етапи, які застосовують соціальні педагоги та практичні психологи в центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, з метою підвищення ефективності ресоціалізації вихованців [2]:

I етап – порівняння. На даному етапі дорослі формують групи для виконання певних завдань таким чином, щоб кожен із членів групи виконав краще від інших якесь конкретне завдання (хтось краще витирає пил, хтось поливає квіти, хтось замітає, хтось застеляє ліжко тощо). При цьому вихователь ненав'язливими питаннями пропонує дитині порівнювати себе з іншими і на основі аналізу даного порівняння розуміти, що кожна дитина може робити щонебудь краще за інших, вона сама також.

II етап – поступове покращення результату. Завдання дорослого на даному етапі – привести дитину до розуміння того, що її зусилля можуть впливати на результат.

III етап - визнання своєї винятковості. Завдання вихователя полягає в максимальному сприянні, стимулюванні активності та розвитку в дитини винахідливості, ініціативи, творчого підходу до будь якої діяльності.

Цілеспрямована організація розгалуженого дитячого колективу та врахування особливостей перебування дитини в тимчасовому колективі (настороженість (усамітнення) дитини; правила і норми, що дитина засвоює в тимчасовому дитячому колективі; постійна змінність дитячого колективу; режимність перебування дітей в центрі; ефективність організації соціально-виховної роботи в малих групах; різновіковий склад дитячого колективу), забезпечує найбільш сприятливі соціально-психологічні умови для формування колективних якостей особистості кожної дитини та пришвидшення успішного завершення процесу ресоціалізації.

Третьою групою особливостей процесу ресоціалізації ми визначаємо *особливість організації виховної діяльності дітей*. Ми визначили, що організація виховної діяльності (масової, групової, чи індивідуальної) складає органічну частину життя центру реабілітації і є системою організованих і цілеспрямованих занять, які допомагають дітям успішно вчитися, виробляють у них навички суспільно корисної праці, свідомої дисципліни, колективізму, сприяють моральному, розумовому, фізичному вихованню учнів, задовольняють їхні культурні запити і спрямовують активність у русло корисної діяльності.

У ході ефективної організації виховної діяльності суттєво змінюється позиція дитини: на зміну безпосередньому педагогічному керівництву де здебільшого приходиться опосередкований вплив педагога на вихованця, що сприяє активізації всіх видів дитячої діяльності. Значно підвищується роль самого вихованця у виборі способів використання вільного часу та реалізації прагнення до самовиховання у формуванні певних життєвих установок [2, с. 96].

Серед специфічних особливостей виховної роботи в діяльності Центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, Д. Григор'єв [3, с. 43] відзначає, що на відміну від навчальної вона: не регламентується єдиними обов'язковими програмами; продовжує час цілеспрямованого впливу на вихованців; має додаткові можливості виховного впливу стосовно процесу навчання; дозволяє розширити й поглибити знання учнів, закріпити сформовані позитивні уміння й навички, розвинути здібності дітей, задовольнити їхні різноманітні інтереси, організувати практичну суспільно-корисну діяльність, дозволити вихованців; сприяє формуванню самостійності дітей; створює умови для формування нових

інтересів, накопичення досвіду колективного життя для більш повного розкриття й вияву особистості.

Для успішної реалізації виховної діяльності у центрі реабілітації ми вважаємо за доцільне визначення таких її видів: ігрова діяльність; пізнавальна діяльність; проблемно-ціннісне спілкування; дозвіллево-розважальна діяльність; художня творчість; соціальна творчість (соціально перетворювальна добровольча діяльність); трудова (виробнича) діяльність; спортивно-оздоровча діяльність; туристсько-краєзнавча діяльність.

Ми вважаємо, що організація виховної діяльності буде ефективною, якщо будуватиметься з урахуванням вище зазначених особливостей: пріоритету суспільно-корисної діяльності; правильно підібраної форми роботи (групової чи індивідуальної); нестиме терапевтичний характер та сприятиме підготовці вихованців до інтеграції в соціумі.

Четвертою групою особливостей процесу ресоціалізації ми виокремлюємо *особливості прояву деприваційних станів у дітей*. Проаналізувавши наукову літературу, ми визначили, що термін «депривація» як багатозначний феномен, змістовою суттю якого є «обмеження», «позбавлення» «незадоволення потреб». Етимологія терміну «депривація» означає обмеження або позбавлення можливостей задоволення життєво важливих потреб, тобто це позначення такого психічного стану, який виникає в результаті ускладнених обставин і ситуацій, унаслідок чого людина позбавляється реальної можливості для задоволення базових психосоціальних потреб достатньою мірою та впродовж певного часу.

Перебування дитини в Центрі іноді тягне за собою «збіднення середовища, що призводить до сенсорної депривації; зменшення комунікацій з оточуючими – до соціальної депривації; сплюснення емоційного тону при взаємодії з персоналом – до емоційної депривації; жорстка формальна організація середовища центру реабілітації – до когнітивної депривації» [1, с. 115].

Ресоціалізація є максимально інтеграційним процесом, тому «принцип цілісності, який передбачає системний, комплексний, узгоджений характер професійної діяльності щодо депривованих дітей, має враховувати синтетичне поєднання різнотипних професійних функцій і компонентів фахової діяльності вихователів, практичних психологів та соціальних педагогів в Центрі реабілітації» [1, с. 117].

Теоретико-методологічний аналіз наукової літератури надав нам можливість сформулювати та обґрунтувати основні особливості прояву деприваційних станів у дітей, які потребують першочергової корекції: закладові депривація, родина депривація, комунікативна депривація, екзистенційна депривація.

П'ятою групою особливостей процесу ресоціалізації ми вважатимемо *особливості організації особистісного розвитку вихованців Центрів*. Одним з найбільш складних завдань вихователів центрів є корекція такого особистісного утворення як феномену «ми». У нормальній родині завжди є фамільне «ми» - почуття, що відбиває причетність саме до своєї родини. У житті без батьківського піклування у дітей стихійно складається колективне «ми». Це абсолютно особливе соціально-психологічне утворення. Діти, що тривалий час перебувають

в центрах, ділять світ на «свої» і «чужі», на «ми» і «вони». Від «чужих» вони спільно відокремлюються, виявляють по відношенню до них агресію, готові використовувати інших людей в своїх цілях. У них своя особлива нормативність поведінки: вони часто живуть за подвійним стандартом - одні правила для своїх та інші для «чужих» [2, с. 217].

Феномен «суспільної власності» ускладнює формування адекватного ставлення до себе та інших, тому що речі і предмети мають для дітей не стільки певну споживчу цінність, скільки допомагають їм підтвердити свою самітність, матеріалізувати своє «Я».

Позбавлення індивідуальності, знеособлення породжується особливою комунальною організацією побуту. Життя дитини в центрі реабілітації полягає в залежності вихованця від персоналу. Це проявляється в неможливості отримати об'єктивну і достовірну інформацію, приймати рішення про своє майбутнє, оскільки вважається, що дитина не здатна самостійно вирішувати питання, що стосуються власного благополуччя.

На нашу думку, досягнення мети відбувається за умови врахування та виправлення недоліків у вище зазначених особливостях п'ятої групи, а саме: колективне «ми»; соціальний статус «нічийність»; феномен суспільної власності; регламентація та контроль ззовні; залежність поведінки від свідомості.

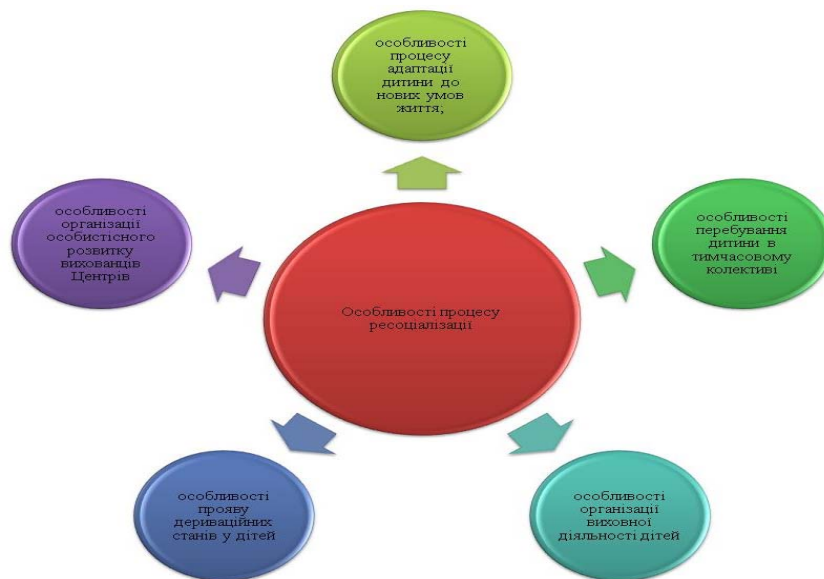

Рис.1. Особливості процесу ресоціалізації вихованців центрів

Теоретико-методологічний аналіз наукової літератури дав нам можливість сформулювати та обґрунтувати основні особливості процесу ресоціалізації вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації дітей і схематично зобразити їх (рис.1).

Виходячи з вищесказаного, слід зазначити, що серед пріоритетних напрямків діяльності центрів повинно стати створення такого педагогічного забезпечення, що сприятиме успішній ресоціалізації вихованців через їх повноцінну участь у всіх сферах соціальних відносин.

Використана література:

1. Гудоніс В. Дослідження соціальних навичок вихованців центрів реабілітації // Дефектологія. - 2008. – С. 10-14.
2. Евстіфеева Н. Вплив самооцінки на мотивацію досягнення успіху вихованців закладів соціального захисту // Початкова школа. - 2007. – С. 15-23.
3. Мудрик А. Соціалізація людини як проблема // Соціальна педагогіка. - 2005. – С. 17-25.
4. Пескова М. Особливості формування життєвого досвіду у вихованців дитячого будинку // Дефектологія. - 2007. – С. 21-28.
5. Словник з соціальної педагогіки / Мардахаев Л.В. - М., 2002. – 340 с.

ПИДЮРА ИВАН ПЕТРОВИЧ. Особенности ресоциализации детей, находящихся в центрах социально-психологической реабилитации детей.

В данной статье представлены обоснования особенностей ресоциализации воспитанников центров социально-психологической реабилитации детей. Определены группы факторов, которые негативно влияют на развитие личности ребенка, находящегося в центре социально-психологической реабилитации. На основании теоретико-методологического анализа научной литературы сформированы и обоснованы основные особенности процесса ресоциализации воспитанников центров социально-психологической реабилитации детей: особенности процесса адаптации ребенка к новым условиям жизни; особенности пребывания ребенка во временном коллективе; особенность организации воспитательной деятельности детей; особенности проявления деривационных состояний у детей особенности организации личностного развития воспитанников Центров.

Ключевые слова: ресоциализация, особенности ресоциализации, ребенок, воспитанник, адаптация, депривация, центр социально-психологической реабилитации.

PYDYURA IVAN. Peculiarities of resocialization of children living in center socio-psychological rehabilitation.

This paper presents the rationale features resocialization of inmates socio-psychological rehabilitation. Defined groups of factors that negatively affect the development of the child, who is at the center of social and psychological rehabilitation. And, based on the theoretical and methodological analysis of scientific literature formed the main features and reasonable process re-socialization of inmates socio-psychological rehabilitation of children, child features of the process of adaptation to the new conditions of life; features a child in temporary staff; the characteristics of the educational activities of children; features of derivative classes for children; features personal development of pupils Centers.

Key words: re-socialization, re-socialization features, child, pet, adaptation, deprivation, socio-psychological rehabilitation.